

ANNA OVASKA

Monitieteinen näkökulma genreen

Genreanalyysi. Tekstilajitutkimuksen käsikirja. Toim. Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela. Gaudeamus, Helsinki 2012. 813 s.

Mitä eri alojen tutkijat ajattelevat kuullessaan sanan ”genre”? Tehdäänkö tekstilajitutkimusta jollakin alalla täysin erilaisin käsittein kuin toisella? Ja jos näin on, voivatko eri taustateisteistä ponnistavat tekstintutkijat mitenkään löytää yhteisiä säveliä? *Genreanalyysi* eli *Tekstilajitutkimuksen käsikirja* tarjoaa joitakin yhteisiä lähtökohtia tutkimukselle, joka ei enää pitkään aikaan ole ollut esimerkiksi kirjallisuudentutkimuksen tai kielitieteen yksityisomaisuutta. Kuten folkloristiikasta teoksen artikkelin kirjoittanut Outi Lehtopuro toteaa: luokittelun apuvälineestä on tullut tulkinnan avain. Genre on nykyään niin kulttuurintutkijoiden kuin yhteiskuntatieteilijöidenkin kiinnostuksen kohde. Toimittajat esittävätkin käsikirjan tavoitteeksi ylittää tieteiden välisiä raja-aitoja.

Teoksen kirjoittajat ovat yhtä mieltä siitä, että tekstilajien käyttö on sosiaalista toimintaa. Lajit ohjaavat kommunikaation tapoja ja muotoja, pakottavat sen omaan malliinsa. Yhtäältä jotkut lajit ovat kielenkäyttäjän valittavissa, toisaalta taas sosiaaliset tilanteet ohjaavat lajien käyttöä. Tekstilajien tutkijat ovatkin kiinnostuneita paitsi siitä, miten laji määritellään, myös esimerkiksi siitä, miten yksilöiden lajitteisuus kehittyy ja mitä ideologisia seuraamuksia lajinormeilla on. Mitä

on lajien normatiivisuus, millaista niiden muuttuminen ja yhteys sosiaaliseen todellisuuteen?

Kokoelman toisessa osassa keskitytään määrittelemään tekstilajiin liittyviä käsitteitä. Määrittelyt tukevat monitieteistä näkökulmaa, sillä niissä on tehty se työ, joka monilla aloilla jätetään usein käytännön syistä tekemättä. Lukuisat tieteenalalokatsausten kirjoittajat toteavatkin teoksen loppuosassa, ettei genreä tai sen lähikäsitteitä useinkaan tarkastella tutkimuksissa eksplisiittisesti. Tällaiset lähikäsitteet, kuten ’teksti’, ’diskurssi’, ’kielioppi’, ’rekisteri’, ’tyyli’, ’konteksti’ ja ’intertekstuaalisuus’, määritellään osiassa lähinnä kielitieteen keinoin. Käsikirjan

muissa osissa eri tutkijat esittelevät myös poikkeuksia näille ”virallistuville” käsitteenmäärittelyille.

Teoksen johdannossa painotetaan monitieteisyyttä, mutta etenkin osio ”Näkökulmia tutkimusmenetelmiin” osoittaa, että käsikirjaa on toimitettu vahvan lingvistisestä näkökulmasta. Taustalla on Kotimaisten kielten keskuksen hanke *Tekstilajitutkimuksen teoriaa ja metodeja*. Metodiatikkelit esittelevät muun muassa systeemifunktionaalista teoriaa, jaksoanalyysia, kognitiivis-semanttista rakenneanalyysia, intertekstuaalisuusanalyysia ja korpusanalyysia lähinnä tekstilajien rakenteellisen jäsentämisen ja tekstien tulkinnan apuvälineinä. Tieteidenvälisyyden kannalta antoisin on Matti Hyvärisen artikkeli ”Kertomuksen sosiaaliset lajit”, jossa rakennetaan siltoja kielitieteellisen, sosiologisen ja kulttuurintutkimuksellisen genre-tutkimuksen välille. Käsikirja pyrkii niin ikään avaamaan kielitieteiden ovia muille aloille painottaessaan, että lingvistinen analyysi voi tarjota aivan uusia tapoja ymmärtää genreä. Myös genren sosiaalisia funktioita painottava etnografis-lingvistinen näkökulma tulee metodiatikkeleissa esiin.

Tieteenalalokatsaukset fennistiikasta uskontotieteeseen

Käsikirjan viimeisen osan tieteenalalokatsaukset vastaavat monitietei-

”Lukija jätetään itse etsimään yhteyksiä ja eroja artikkelimassasta.”

syiden haasteisiin yksittäisinä teksteinä. Osa artikkeleista esittelee eri aloilla tutkittuja tekstilajeja, kuten oppikirjoja, mainoksia ja päätösiakirjoja, ja samalla analyysin tekemistä. Osa taas pohtii genren käsitteen merkitystä ja roolia tekstien tutkimuksessa. Artikkelit ovat kuitenkin niin erilaisia, ettei keskustelua niiden välille tahdo syntyä. Toimittajat osoittavat keskustelun mahdolliset suunnat teoksen sisällillä kirjoittajaviiteillä, mutta tämä ei ole lukijan kannalta kovinkaan käytännöllinen ratkaisu, sillä se vaatii jatkuvaa palaamista sisällysluetteloon.

Lajikysymykset jäävät myös hetkittäin syrjään, kun yleiset tieteenalakuvaukset valtaavat tilaa. Esimerkiksi Panu Raatikaisen filosofiaa käsittelevällä tekstillä olisi ollut mahdollisuus syventää ymmärrystä lajitutkimuksessa tärkeistä teorioista, esimerkiksi Wittgensteinin kielipeleistä tai Austinin puheaktiteoriasta, joihin viitataan lukuisissa muissa teoksen artikkeleissa. Tämän sijaan Raatikainen päätyy tarjoamaan johdannon analyttiseen kielifilosofiaan ja käyttää lopulta lajitutkimukseen vaikuttaneiden teorioiden esittelyyn jopa vähemmän tilaa kuin muut artikkelit. Tanja Vehkakosken kasvatustieteitä käsittelevästä tekstistä voi puolestaan oppia, minkälaisia muutoksia esi-

merkiksi opetussuunnitelmissa on havaittu sinä aikana, jona niitä on tutkittu. Tekstilaji liittyy asiaan aineiston rajaajana, mutta itse lajin käsite ja sen rooli tutkimuksessa jäävät problematisoimatta. Teoksen toimittajat kutsuvatkin kasvatustieteen kaltaisia aloja ”potentiaalisiksi genrealoiksi”. Niillä tehdään tekstintutkimusta, jossa genre ei ole varsinaisen kiinnostuksen kohteena. Moni artikkeli päättyy lähinnä listaamaan väitöskirjoja, jotka ovat käsitelleet tietynlaisia tekstejä.

Yhteyksiä ja eroja

Osa kirjoittajista kuitenkin pohtii, miten heidän oma alansa sijoittuu nimenomaan lajiteorioiden kartalle. Esimerkiksi Liisa Raevaaran ja Marja-Leena Sorjosen keskustelututkimusta esittelevä artikkeli tekee mainiota sillanrakennustyötä. Yksittäisiä tekstejä suurempi ongelma onkin lopulta päätös asettaa tieteenalalokatsaukset aakkosjärjestykseen esimerkiksi jo johdannossa esitelyjen mahdollisten ryhmittelyjen (ydinalat, genrelle herkistyneet alat ja potentiaaliset genrealat) sijaan. *Käsikirja* toimii tietysti käsikirjana, josta yksittäisiä tekstejä voi poimia luettavaksi – mutta toive käsitteiden selkiytymisestä ja erilaisten lajiteorioiden asettumisesta rinnakkain ei tahdo toteutua, kun tekstit eivät

löydä toisiaan. Lukija jätetään itse etsimään yhteyksiä ja eroja artikkelimassasta.

Sitkeä lukija voi silti muodostaa erilaisia polkuja. Sekä genretutkimusta tekevät että sen rajoilla liikkuvat kielentutkijat, kuten keskusteluanalyttikot, nimistöntutkijat ja käännöstieteilijät, tuntuvat käyttävän samoja termejä. Kulttuurin- ja taiteentutkijoilla on oma, Bahtinin, Todorovin ja Fowlerin kaltaisiin perusnimiin kiinnittyvä lajiteoriapuheensa. Sosiaalitieteiden eri alat taas osallistuvat keskusteluun tekemällä erilaisiin teksteihin kohdistuvaa tutkimusta. Käsikirjaa kannattaakin lukea enemmän tieteenalahaaroittain kuin lineaarisesti. Aihetta tunteva voi edelleen jaotella luvut sen mukaan, millaisia genreteoreettisia taustoja tietää kullakin alalla olevan. *Genreanalyysi* myös todistaa, että eri alojen lajitutkijoiden välillä ei ole mahdottomia kuiluja tai konfliktteja.

Tutkijat ovat kautta käsikirjan yhtä mieltä genretutkimuksen kyvystä tarjota välineitä alalle kuin alalle. Esitystapaan ja teoksen rakenteeseen liittyvistä hankaluuksista huolimatta käsikirja kirjastaa lajien merkitystä sosiaalisen todellisuuden luojina ja järjestäjinä.